

Agnieszka Stachura, Małgorzata Sikora-Gaca

Działalność i zróżnicowanie euroregionów na terenie Polski

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 11, 129-148

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Stachura*
Małgorzata Sikora-Gaca**

Działalność i zróżnicowanie euroregionów na terenie Polski

Wstęp

Euroregiony to efekt wprowadzenia nowego wymiaru realizacji polityki regionalnej Unii Europejskiej. Proces integracji doprowadził do powstania nowych, nieznanych dotąd więzi łączących narody krajów europejskich. Zmieniło się tym samym postrzeganie granic państwowych, które obecnie częściej łączą aniżeli dzielą społeczeństwa. Z uwagi na powyższe kwestie, w niniejszym artykule podjęto próbę analizy zagadnień dotyczących działalności i zróżnicowania euroregionów na terenie Polski, które stanowią istotny wyraz wprowadzania zasad polityki regionalnej w państwie członkowskim. Główna hipoteza zakłada zaś, że mająca szczególnie wymiar współpraca transgraniczna w ramach euroregionów pełni ważną rolę w rozwoju zarówno krajów – stron umowy, jak również społeczności regionalnych i lokalnych.

W niniejszym artykule uwzględniono specyfikę pogranicza wschodniego Polski, ze względu na jego wymiar kulturowy i historyczny. Scharakteryzowano euroregiony w Polsce i przedstawiono *Strategię Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego*.

Niniejszy artykuł jest ważnym głosem w dyskusji nad efektywnością współpracy transgranicznej i przełamywaniem barier społeczno-kulturowych w Polsce. Z uwagi na specyfikę zagadnienia proces badawczy w tym zakresie powinien być kontynuowany.

* Mgr Agnieszka Stachura, Politechnika Koszalińska, Koszalin
e-mail: agnieszkastachura5@gmail.com

** Dr Małgorzata Sikora-Gaca, Politechnika Koszalińska, Koszalin
e-mail: gosia.sikora@poczta.fm

Euroregiony Polski

Na początku lat 90. XX w. Polska wyszła z izolacji politycznej, nawiązując współpracę międzynarodową w różnych obszarach, w tym z państwami sąsiedzkimi na poszczególnych odcinkach pogranicza. W powstałych strukturach regionalnych należało w pierwszej kolejności określić historyczne, geograficzne, narodowościowe i polityczne różnice, a następnie ustalić warunki współpracy transgranicznej¹. Od rozpoczęcia transformacji w Polsce istniały okoliczności do budowy funkcjonalnych pograniczy. Polska – jak żaden inny kraj – nie zmieniając swoich granic, pozyskała nowych sąsiadów (jedynie za granicą morską pozostali dotychczasowi)².

Dookoła polskiej granicy powstało 16 euroregionów: najstarszym z nich jest Nysa utworzony w 1991 r., a najmłodszy Łyna – Ława, który powołano w 2003 r. Na zachodniej granicy działają cztery, na południowej siedem, na północnej dwa i na wschodniej trzy. Współpraca w euroregionach swoim zasięgiem obejmuje, poza terenami przygranicznymi, także część Rumunii, Węgier (Euroregion Karpacki), Łotwy (Bałtyk), Szwecji (Pomerania i Bałtyk) i Danii (Bałtyk)³. Euroregiony polskie, tak jak te w zachodniej Europie, przyjmują nazwy związane ze środowiskiem, które je otacza i pochodzą od nazw: rzek granicznych albo przepływających w okolicy – Bug, Niemen, Nysa, Sprewa – Nysa –Bóbr, Łyna – Ława, Pro Europa Viadrina⁴; łańcuchów górskich lub szczytów – Tatry, Karpaty, Beskidy, Pradziad⁵; akwenu morskiego – Bałtyk⁶; krainy geograficznej – Puszcza Białowieska, Glacensis⁷, Pomerania⁸, Śląsk Cieszyński, Silesia⁹.

¹ A. Rączaszek, *Spoleczno-demograficzne zróżnicowanie obszarów przygranicznych w Polsce*, Katowice 2001, s. 42.

² Z. Kurcz, *Problemy na polskich pograniczach*, [w:] *Problemy rozwoju lokalnego i regionalnego na pograniczach polskich*, red. W. Patrzałek, Wrocław 1996, s. 142–143.

³ H. Dumała, *Czy istnieje model „polskiego” euroregionu*, [w:] *Euroregiony – most do Europy bez granic*, red. W. Malendowski, M. Szczepaniak, Warszawa 2000, s. 59.

⁴ W tłumaczeniu: Przez Polskę do Europy.

⁵ Pradziad (1492 m n.p.m.) – góra leżąca po stronie czeskiej pasma sudeckiego (Wysokiego Jesionika). Z jej szczytu zobaczyć można gminy wchodzące w skład euroregionu.

⁶ Propozycja pierwotna – Jantar została zmieniona na wniosek strony szwedzkiej. Zob. *Bałtyk*, „Wspólnota” 1997, nr 50, s. 31. Według MSWiA, nazwę wybrano spośród czterech propozycji: South East Baltic, Amber, Jantar i Bałtyk. Zob. *Euroregion Bałtyk*, „Przegląd Rządowy” 1998, nr 3, s. 113.

⁷ Zapropionowana nazwa ma rodowód historyczny i pochodzi od średniowiecznego łacińskiego określenia Kotliny Kłodzkiej; zob. www.euroregion-glacensis.ng.pl/index.php/pl/ (dostęp: 15.02.2013).

⁸ „Pomerania” oznacza kraj nad morzem.

⁹ Propozycja pierwotna to Silesia Superior (w tłumaczeniu: Górny Śląsk), lecz biorąc pod uwagę, że środek tego euroregionu to czeska ziemia opawska i polska ziemia raciborska dano pierwszeństwo nazwie prostszej, choć mniej precyzyjnej Silesia (w tłumaczeniu: Śląsk); zob. www.euroregion-silesia.eu (dostęp: 17.02.2013).

Euroregiony prawie całkowicie pokrywają granice kraju, a „wolne miejsca” na mapie to już tylko wyłącznie gminy, które nie zdecydowały się na przystąpienie do któregoś z euroregionów, lub nie mogły zawiązać oddzielnej struktury transgranicznej¹⁰.

W procesie przedstawiania polskich euroregionów skoncentrowano się poniżej na dwóch aspektach: strukturalnym – organizacyjnym i podmiotowym – kwestii przynależności. Zaprezentowano też dwa wybrane euroregiony – Nysa i Glacensis.

W literaturze wymienia się dwa modele członkostwa w euroregionach: rządowy (administracyjny) i samorządowy. Od czasu wprowadzenia w życie reformy terytorialnej kraju mówimy o modelu lokalnym i regionalnym. Wybór modelu zależy od struktury podziału terytorialnego państw sąsiedzkich i od zakresu kompetencji na poszczególnych szczeblach. Model regionalny przyjęły euroregiony na granicy wschodniej i północnej: Niemen, Bug, Bałtyk i Euroregion Karpacki. Wynikało to z braku kompetentnego samorządu u naszych wschodnich sąsiadów, co z kolei powodowało konieczność nawiązania współpracy na szczeblu województw z równorzędnymi obwodami czy okręgami po drugiej stronie granicy. Te euroregiony mają charakter związku międzyregionalnego¹¹.

W modelu lokalnym pierwszym krokiem do sformalizowania współpracy transgranicznej było utworzenie związku gmin i zarejestrowanie go w sądzie. Kolejny krok to porozumienie z podobnym związkiem po drugiej stronie granicy i stworzenie euroregionalnej struktury. Egzemplifikacją takiego modelu są euroregiony: Nysa, Pomerania, Sprewa – Nysa – Bóbr, Pro Europa Viadrina, Glacensis, Śląsk Cieszyński oraz Silesia. Euroregion Tatry niewątpliwie reprezentuje model regionalny, pomimo iż kolejność podjętych kroków była inna¹². Warto zauważyć, że w euroregionach na zachodzie kraju partnerami związków, czy stowarzyszeń gmin polskich, oprócz niemieckich jednostek samorządu są również przedsiębiorstwa, organizacje społeczne a nawet osoby fizyczne. Członkami euroregionu Sprewa – Nysa – Bug po stronie niemieckiej są między innymi: Kongresy, Tagi, Turystyka sp. z o.o. w Chociebużu (Cottbus), Stowarzyszenie Młodzież z Forst, Europejska Akademia Sportu Chociebuż, Kasa Oszczędności Sprewa – Nysa czy Michael Oechsner – architekt¹³. Nie tylko wspólnoty z terenów przygranicznych tworzą euroregiony, ale również te, które leżą w głębi kraju, np. gmina Biały Bór z byłego województwa koszalińskiego położona około 150 km od granicy jest członkiem

¹⁰ H. Dumąła, op. cit., s. 60.

¹¹ T. Borys, Z. Panasiewicz, *Współpraca transgraniczna w Polsce – efekty i możliwości współpracy strony polskiej na przykładzie Euroregionu Neisse – Nisa – Nysa*, Jelenia Góra 1996, s. 14.

¹² Polską stroną umowy nie są stowarzyszenie czy związek gmin, lecz pojedyncze gminy. Zob. H. Dumąła, op. cit., s. 61.

¹³ Pełny wykaz członków: *Większa kolejka do Euroregionu*, „Gazeta Lubuska”, 26.02.1998 r.

eurometropolii Pomerania¹⁴. To samo dotyczyło byłych województw tarnowskiego i rzeszowskiego tworzących Euroregion Karpacki¹⁵.

Struktura organizacyjna euroregionów jest zróżnicowana. W statutach wymienia się od dwóch do pięciu wewnętrznych organów, a widoczne są również różnice pod względem liczby członków i nazw organów. Omawiając stopień integracji struktur, można mówić o modelu heterogenicznym (rozproszonym) i homogenicznym (zintegrowanym)¹⁶. Rozproszony charakteryzuje się większą odrębnością stron i dość luźną koordynacją działań, a organy podzielone tu są na wspólne dla stron i odrębne dla poszczególnych części narodowych. W modelu zintegrowanym organy działają na poziomie euroregionalnym, a decyzje odnoszą się do całego obszaru, a nie tylko części składowych. Nie oznacza to jednak powstania odrębnej, ponadpaństwowej instytucji. Euroregiony działają tylko w granicach kompetencji i zadań jednostek terytorialnych, które wchodzi w ich skład oraz zgodnie z prawem wewnętrznym i polityką zagraniczną poszczególnych państw.

Stanowiącym (najwyższym) organem jest rada (Bug, Pomerania, Bałtyk, Nysa, Sprewa – Nysa – Bóbr, Pro Europa Viadrina, Niemen, Glacensis, Śląsk Cieszyński, Euroregion Karpacki, Silesia, Puszcza Białowieska). W euroregionie Tatry organ ten nazywa się kongresem, zaś w Pradziadzie i Beskidach – parlamentem. Walne zgromadzenie członków natomiast jest najwyższym organem w euroregionie Łyna – Ława¹⁷.

Zadaniami rad (parlamentu, kongresu, walnego zgromadzenia) są przede wszystkim: ustalanie kierunku i programu działania, uchwalanie finansowych planów i zatwierdzanie projektów współpracy oraz przyjmowanie do wiadomości decyzji o przystąpieniu lub zawieszeniu członkostwa stron. W euroregionach, które mają prezydium, do kompetencji rad należy również zatwierdzanie składu tegoż prezydium oraz przyjmowanie sprawozdań z jego działalności. Prezydium reprezentuje euroregion na zewnątrz, zwołuje posiedzenia i przygotowuje projekty uchwał. Sekretariat jest organem administracyjnym i wykonawczym, zapewnia obsługę euroregionów, koordynuje prace grup roboczych, których zadaniem jest rozwiązywanie problemów i podejmowanie działań w wybranych dziedzinach współpracy transgranicznej. W zależności od euroregionu, takich grup czy komisji roboczych może być od trzech (Pro Europa Viadrina) do piętnastu (Nysa)¹⁸.

¹⁴ Po reformie terytorialnej gmina Biały Bór należy do województwa zachodniopomorskiego ze stolicą w Szczecinie.

¹⁵ H. Dumala, op. cit., s. 63.

¹⁶ W. Gierłowski, *Euroregiony, pogranicze Polski a integracja europejska*, [w:] *Państwa narodowe w integrującej się Europie – przeżytek czy przyszłość*, red. J. Fiszer, C. Mojsiewicz, Poznań – Warszawa 1995, s. 85.

¹⁷ H. Dumala, op. cit., s. 65.

¹⁸ T. Biel, *Potrzebny technokrata! Problemy Euroregionu Karpaty*, „Nowa Europa” 1995, nr 80, s. 1.

Nysa jest najstarszym euroregionem, a jego tendencje rozwojowe wywodzą się ze wspólnej historii należących do niego ziem. Po wojnie trzydziestoletniej, o tym, jak będzie wyglądał rozwój tego obszaru decydowały różnice wyznaniowe i przynależność do Czech lub Brandenburgii. Nazwa „Łużyce” po kongresie wiedeńskim nabrała znaczenia raczej historycznego i była używana jako określenie ziem margrabstw – dolnołużyckiego ze stolicą w Chociebużu i górnołużyckiego z głównym ośrodkiem w Budziszynie¹⁹. Z urozmaiconej i bardzo bogatej historii tego regionu pozostało dużo obiektów architektonicznych: fortyfikacje, grodziska, cmentarze, umocnienia obronne oraz dwory, pałace i zamki piastowskie. Opactwo Cystersów w Krzeszowie²⁰ jest zabytkiem klasy zerowej. Rozwój turystyki spowodował wzrost znaczenia ekonomicznego i kulturowego regionu.

Po upadku systemu komunistycznego w Polsce, NRD i Czechosłowacji rozpoczęto likwidację zagrożeń ekologicznych, które były następstwem masowego rozwoju przemysłu w okresie powojennym. Pilnie strzeżone granice spowodowały odizolowanie tych obszarów od Europy. Ideę utworzenia pierwszego w Europie Środkowej i Wschodniej regionu współpracy transgranicznej zainicjowały w 1990 r. graniczące ze sobą powiaty i gminy Liberca, Zittau i Bogatyni²¹. Opracowano projekt trójstronnego współdziałania między Polską, Czechosłowacją i Niemcami, który obejmował obszar Nysy Łużyckiej. Z czasem do tej formy współpracy przyłączyły się władze wojewódzkie Okręgu Północnoczeskiego, Saksonii i Jeleniej Góry. Konferencja założycielska euroregionu odbyła się od 23 do 25.05.1991 r. w Zittau. Brali w niej udział prezydenci trzech państw: Vaclav Havel, Richard von Weizsacker i Lech Wałęsa²². W aspekcie formalno-prawnym euroregion ten stanowi dobrowolne zrzeszenie gmin po stronie polskiej oraz powiatów po stronie czeskiej i niemieckiej. Strona polska zarejestrowała Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu Nysa, do którego należy 37 gmin z byłych województw: jeleniogórskiego, zielonogórskiego i legnickiego.

¹⁹ M. Iwanek, *Zarys dziejów obszarów wchodzących obecnie w skład Euroregionu „Nysa”*, [w:] *Euroregion „Nysa”. Trzy lata doświadczeń*, red. F. Arwaczuk, Z. Przybyła, Warszawa 1994, s. 17.

²⁰ Ogółem na liście zabytków znajduje się: 30 budynków użyteczności publicznej, 25 zespołów miejskich, 22 zamki, dziewięć zespołów pałacowych, 54 pałace, 20 dworów, sześć kościołów, 19 budynków obronnych. Zob. M. Jedlińska, *Gospodarka turystyczna-specjalność Euroregionu „Nysa”?* [w:] *Euroregion „Nysa”. Trzy lata doświadczeń*, red. F. Arwaczuk, Z. Przybyła, Warszawa 1994, s. 114–115.

²¹ R. Jesswein, „Oderland”: *emocje zamiast dyskusji. Demony pod parasolem*, „Wprost” 1992, nr 3, s. 7.

²² Przez roku poszukiwano nazwy euroregionu. Proponowano niemiecką nazwę Dreilander-*reck*, której odpowiadać miały czeskie Trójzemi i polskie Trójziemie. Zob. J. Jakubiec, *Euroregion „Nysa” – stan i główne problemy*, Jelenia Góra 1994, s. 29.

Celem głównym euroregionu jest polepszenie standardu życia mieszkańców, poprawa środowiska naturalnego, budowa przejść granicznych oraz wspieranie działań realizowanych w ramach współpracy regionalnej, które zmierzają do integracji państw z Unią Europejską. Jeszcze nie tak dawno ten rejon Europy nazywany był „czarnym trójkątem” – euroregion Nysa był obszarem katastrofy ekologicznej. W Karkonoszach i Górach Izerskich obumierały lasy, a Nysa Łużycka – symbol regionu nie mieściła się w żadnej klasie czystości wód na całym odcinku granicznym. Na szczęście to już historia²³.

Euroregion Glacensis. Praca nad polsko-czeskim porozumieniem rozpoczęła się w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Podpisana 19.05.1991 r. umowa o ruchu bezwizowym pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Czechosłowacką Republiką Federacyjną²⁴ stworzyła podstawy nowego typu stosunków, które opierały się na zrozumieniu, przyjaźni i współpracy. Idea powołania regionu transgranicznego, obejmującego południową część byłego województwa wałbrzyskiego oraz – po drugiej stronie – powiaty czeskie, była zgłoszona już w 1991 r. Podkreślić należy, że przesłanki powstania euroregionu kształtowały się od połowy lat osiemdziesiątych, wtedy to bowiem organizowane były na tych terenach podziemne struktury „Solidarności”²⁵.

Rozwój polityki regionalnej Czech i Polski ożywił współpracę w dziedzinie ochrony środowiska na terenach przygranicznych. Odzwierciedla to porozumienie zawarte 16.09.1996 r., dotyczące monitoringu powietrza na styku granic w Kotlinie Kłodzkiej²⁶. Problem stanowiła również kwestia wprowadzenia bezpaszportowego ruchu granicznego dla osób mieszkających przy granicy Czech i Polski. Dopiero 17.01.1995 r. została podpisana między Republiką Czeską a Rzeczypospolitą Polską umowa o małym ruchu granicznym²⁷. Utworzony w grudniu 1996 r. euroregion Glacensis jest pierwszym polsko-czeskim rejonem trwałej współpracy transgranicznej. Wybór ziemi kłodzkiej nie był przypadkowy. Ukształtowanie terenu i położenie geograficzne wyodrębniło w sposób naturalny jednostkę gospodarczą o ogromnych możliwościach. Tereny pograniczne łączy nie tylko przyroda, ale przede wszystkim bliskość narodów słowiańskich rozumiana jako podobieństwa

²³ M. Szczepaniak, *Euroregion „Nysa” (1991–1996)*, „Studia Historica Slavo-Germanica” 1996, t. XXI, s. 153.

²⁴ L. Koćwin, *Euroregiony w strefie Odry – Nysy Kłodzkiej. Transgraniczne polsko-niemieckie powiązania społeczno-gospodarcze*, [w:] *Wybrane problemy historii Polski i Niemiec XIX i XX w.*, red. K. Fiedor, Wrocław 1996, s. 187.

²⁵ J. Golak, *Czy będzie polsko-czeski Euroregion? Restrukturyzacja na pograniczu*, „Ziemia Kłodzka” 1994, nr 53, s. 4–5.

²⁶ J. Golak, *Kalendarium „Euroregion Glacensis”*, Wałbrzych 1996, s. 2.

²⁷ *Umowa o małym ruchu granicznym*, DzU 1996, nr 46, poz. 207 (ratyfikowana przez stronę polską w kwietniu 1996 r.).

kulturowe, językowe, socjologiczne i cywilizacyjne. Ze względu na takie przesłanki Glacensis stanowi modelowy przykład rozwoju stosunków polsko-czeskich²⁸.

Specyfika pogranicza wschodniego Polski

Polska granica państwowa z sąsiadami wschodnimi stanowi w wymiarze kulturowym granicę między Słowiańszczyzną Zachodnią i Wschodnią. W ciągu kilku stuleci poprzedzających II wojnę światową ludność zamieszkująca te tereny żyła we wspólnych organizmach państwowych, a rzeka Bug stała się pasem pogranicza religijnego, kulturowego i etnicznego²⁹. Wiek XX przyniósł konflikty narodowościowe, które bardzo często doprowadzały do zrywania więzi rodzinnych. Dzisiejszy kształt granicy wschodniej jest wynikiem dwóch wielkich konfliktów zbrojnych, a także decyzji zwycięskich mocarstw, która skutkowałą przeprowadzeniem akcji przesiedleńczej po obu stronach polsko-radzieckiej granicy³⁰.

Przed całkowitym zniszczeniem udało się uchronić krajobraz kulturowy (cmentarze, kościoły, cerkwie). Stosunki Polski z Ukraińcami, Białorusinami i Litwinami w okresie międzywojennym nie układały się najlepiej z powodu zachowań elit politycznych, które dążyły do polonizacji tych narodów³¹. Wynikiem takich działań były akcje odwetowe, które przeprowadzili Litwini, Ukraińcy i Białorusini w czasie, gdy duża część terytorium polskiego była pod kontrolą Armii Czerwonej. Nowe pogranicze ustalone w wyniku umowy z 16.08.1945 r.³² podzieliło osiedla mieszkalne, linie kolejowe i drogi, a teren Prus Wschodnich, który stanowił całość geograficzną, ekonomiczną i kulturową, został rozdzielony siłą.

Przez ponad 50 lat granica na Bugu dzieliła społeczeństwa przygraniczne wbrew głoszonej przyjaźni polsko-radzieckiej, dlatego nie bez powodu rejon ten nazywano granicą strachu³³. Po 1989 r. i ukształtowaniu się państwowości byłych republik ZSRR ożywiły się wzajemne kontakty, co skutkowało rozwojem współpracy trans-

²⁸ L. Koćwin, *Dziedzictwo wielokulturowości Graftschaft Glatz w perspektywie poszukiwań „małej ojczyzny” przez polskich mieszkańców Kotliny Kłodzkiej*, [w:] *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej – kontynuacje*, red. L. Głodyka, Zielona Góra 1999, s. 444–463.

²⁹ J. Lewandowski, *Z perspektywy pogranicza wschodniego*, [w:] *Polska i jej współdziałanie transgraniczne z sąsiadami*, red. A. Stasiak, K. Miros, Warszawa 1995, s. 104.

³⁰ R. Radek, *Znaczenie współpracy transgranicznej w rozwoju społeczności lokalnych i regionalnych*, Katowice 2007, s. 217.

³¹ Jako przykład można podać zajęcie Wilna w 1920 r. przez gen. Lucjana Żeligowskiego. Zob. szerzej: H. Batowski, *Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Kraków 2001, s. 62–63.

³² Tę umowę podpisali Władysław Mołotow i Edward Osóbka-Morawski reprezentujący siły zbrojne w tamtym okresie.

³³ W. Malendowski, M. Ratajczak, *Euroregiony. Polski krok do integracji*, Wrocław 2000, s. 148–149.

granicznej. Zupełnie nowa sytuacja geopolityczna w Europie Środkowowschodniej sprawiła, że wzrosła ranga osi wschód – zachód łączącej Europę Zachodnią i Środkową z powstałymi państwami na wschodzie. Polska granica wschodnia nabrała szczególnego znaczenia po roku 1999, kiedy stała się wschodnią granicą NATO³⁴, a w 2004 r. – zewnętrzną granicą Unii Europejskiej.

Najdogodniejsze połączenia lądowe w Europie na osi wschód – zachód biegną przez tereny Polski. Pomiędzy Sudetami i Karpatami a Bałtykiem występuje zwężenie nizinnego pasa europejskiego do 350 km, które stwarza idealne warunki dla rozwoju dróg kolejowych i kołowych³⁵. Z uwagi na kwestie polityczne i gospodarcze oraz ze względu na rozwój przejść granicznych i transportu, wschodnie pogranicze jest terenem trudnym. Do wschodniego pogranicza Polski zalicza się województwa: podlaskie ze stolicą w Białymstoku, warmińsko-mazurskie ze stolicą w Olsztynie, lubelskie ze stolicą w Lublinie i podkarpackie ze stolicą w Rzeszowie. Łącznie zamieszkuje tam, na powierzchni ponad 80 tys. km³⁶, około siedem milionów mieszkańców.

Poza Olsztynem inne miasta wojewódzkie pogranicza wschodniego nie są atrakcyjne pod względem inwestycyjnym. Zdecydowanie gorzej kształtują się na omawianym obszarze ekonomiczne wskaźniki w porównaniu z innymi krajami członkowskimi – regionalne PKB w województwach podkarpackim i lubelskim osiąga wartości najniższe w przeliczeniu na jednego mieszkańca³⁷. W porównaniu z zachodnią i południową granicą Polski pogranicze wschodnie odznacza się cechami, które istotnie ograniczają rozwój społeczności lokalnych i pośrednio regionalnych. Najważniejsze z nich to: słaba infrastruktura techniczna³⁸ i mniejsza liczba przejść granicznych; mała przepustowość przejść i dodatkowo duża odległość między nimi; niski poziom rozwoju wschodnich sąsiadów wpływający na rozwój handlu przygranicznego; niska atrakcyjność wschodniej granicy w porównaniu z zachodnią czy południową ze względu na bezpieczeństwo i niewielką liczbę atrakcji turystycznych; niższy poziom wykształcenia ludności oraz wysoki odsetek osób w wieku nieprodukcyjnym; słaba komplementarność terenów przygranicznych³⁹.

³⁴ North Atlantic Treaty Organization – Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego.

³⁵ M. Sobczyński, *Współczesne uwarunkowania powiązań transgranicznych*, Łódź 2000, s. 140–141.

³⁶ A. Mierosławska, *Uwarunkowania rozwoju i współpracy transgranicznej wschodnich regionów Polski*, Warszawa 2000, s. 11–14.

³⁷ A. Miszczuk, *Pogranicze polsko-ukraińskie a polityka zagraniczna III RP*, [w:] *Polskie pogranicza a polityka zagraniczna u progu XXI wieku*, red. R. Stemplowski, A. Żelazo, Warszawa 2002, s. 266–267.

³⁸ Zob. szerzej: K. Tuszyński, *Problemy obszarów pogranicza województwa podkarpackiego*, [w:] *Strategie rozwoju pogranicza wschodniego Polski*, red. R. Horodeński, Białystok 2000, s. 382–383.

³⁹ T. Komornicki, *Euroregiony wschodniego pogranicza a oficjalna wymiana towarowa*, [w:] *Euroregiony wschodniego pogranicza-założenia i osiągnięcia*, red. A. Stasiak, Białystok 2002, s. 38–42.

Pogranicze wschodnie, oprócz powyższych niekorzystnych uwarunkowań, ma również walory, które trzeba wykorzystywać, aby poprawić jakość życia lokalnych i regionalnych społeczności. Do mocnych stron tej części kraju należą przede wszystkim mało skażona przyroda, jak również korzystne tranzytowe położenie obszaru. W literaturze wymienia się również bardzo duże możliwości osadnicze (tzw. chłonność demograficzna) oraz różnicowanie regionów pod względem kulturowym, które w bliskiej perspektywie może spełniać funkcję mechanizmu rozwojowego⁴⁰. Z punktu widzenia rozwoju przejść granicznych i sieci transportowej, także w aspekcie problemów obronności i ekonomii zarówno w skali kraju, jak i międzynarodowej, granica wschodnia Polski – z czterema różniącymi się politycznie podmiotami: Ukrainą, Białorusią, Litwą i Rosją (Obwód Kaliningradzki)⁴¹ – jest trudna i nastrocza wielu problemów

Ukraina. Najdłuższą granicę na wschodzie (530 km) Polska ma z Ukrainą. Wzajemnej współpracy gospodarczej towarzyszy dobra atmosfera, a stosunki polityczne są poprawne. Zbieżność geopolitycznych interesów obu krajów w skali makro powinna w przyszłości prowadzić do coraz lepszych stosunków w skali regionalnej i lokalnej⁴². Duże znaczenie w komunikacji kolejowej i drogowej ma węzeł Medyka – Przemyśl (trasa A4 i linia kolejowa Przemyśl – Lwów – Kijów – Odessa). Wzrosła też ranga regionu Chełm – Dorohusk, możliwe stało się bezpośrednie połączenie Lublina z Wołyniem i Kijowem. W południowo-wschodniej Polsce rozwojowi współpracy służy Euroregion Karpacki, w którego skład wchodzi tereny przygraniczne Polski, Słowacji, Węgier, Ukrainy i Rumunii⁴³.

Białoruś. Odcinek graniczny naszego kraju z tym państwem (416 km) powoduje najwięcej problemów. Sytuację komplikuje fakt, że przez Białoruś przechodzą główne korytarze komunikacyjne wschód – zachód (korytarz komunikacyjny A2 – zespół przejść drogowych i kolejowych Terespol, Kukuryki, Kuźnica Białostocka i Bobrowniki). Niestabilna sytuacja polityczna na Białorusi wraz z pogłębiającym się kryzysem gospodarczym przyczyniły się do wzmocnienia powiązań gospodarczych i społecznych tego kraju z Rosją, które od 1995 r. nabrały rozmachu, a ich skutkiem było podpisanie w 1999 r. porozumienia o utworzeniu Związku Rosji

⁴⁰ A. Sadowski, *Polsko-białoruskie pogranicze w warunkach Unii Europejskiej. Antycypacja przeobrażeń*, [w:] *Pogranicza i multikulturalizm w warunkach Unii Europejskiej. Implikacje dla wschodniego pogranicza Polski*, red. K. Krzysztofek, A. Sadowski, Białystok 2004, s. 13.

⁴¹ Zob. A. Stasiak, *Wstęp*, [w:] *Problematyka wschodniego obszaru pogranicza*, „Biuletyn IGI-PZ PAN” 1993, nr 2.

⁴² A. Stasiak, *Problemy rozwoju polskiego pogranicza wschodniego*, [w:] *Euroregiony – most do Europy bez granic*, red. W. Malendowski, M. Szczepaniak, Warszawa 2000, s. 110.

⁴³ B. Kawalko, *Granica wschodnia jako czynnik ożywienia i rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów przygranicznych*, www.mrr.gov.pl (dostęp: 3.03.2013).

i Białorusi⁴⁴. Jeśli w przyszłości możliwym okazałby się scenariusz wchłonięcia Białorusi przez Rosję, to dotychczasowa granica polsko-białoruska stałaby się polsko-rosyjską. To z kolei wpłynęłoby na zmianę społecznych i gospodarczych relacji na terenach przygranicznych⁴⁵.

Litwa. Krótki (103 km) odcinek granicy polsko-litewskiej nabiera znaczenia gospodarczo-społecznego i politycznego dzięki poprawie stosunków na szczeblu lokalnym oraz państwowym. Współpraca pomiędzy Litwą a Polską podlega ciągłej instytucjonalizacji, powołano Komitet Konsultacyjny Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej, Radę Współpracy pomiędzy Rządami Litwy i Polski, a także wspólną komisję ds. opracowania podręczników do geografii i historii. Ważną rolę z punktu widzenia zacieśniania stosunków pomiędzy krajami odgrywa Via Baltica⁴⁶, która łączy kraje nadbałtyckie z Finlandią.

Rosja – Obwód Kaliningradzki. Granica Polski z Obwodem Kaliningradzkim ma 210 km. Ta część Rosji nazywana jest jej „pięścią pancerną” w tej części Bałtyku. Gdyby sytuacja społeczno-gospodarcza tego kraju uległa zmianie, wówczas zmieniłaby się również rola obwodu – „pięść pancerna” stałaby się „oknem na Europę”, jakim był Petersburg za czasów Piotra Wielkiego. Stworzyłaby się wówczas szansa rozwoju regionalnego i lokalnego dla województwa warmińsko-mazurskiego i aglomeracji gdańskiej.

Współpraca regionalna zaowocowała powołaniem euroregionu Niemen, a rok później Bałtyk⁴⁷.

Analiza wybranych elementów pogranicza wschodniego Polski pozwala twierdzić, że proces rozwoju lokalnych społeczności i integracji regionów jest możliwy na zasadzie komplementarności, która będzie sprzyjać kooperacji.

Strategia Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego

Stopniowy wzrost rangi regionów w procesach integracyjnych pozwolił na pełniejsze wykorzystanie szans współzawodnictwa, które daje jednocząca się Europa. Doświadczenia w tej dziedzinie wskazują na dwa ważne składniki: poszukiwanie

⁴⁴ Związek Rosji i Białorusi to konfederacja dwóch państw: Federacji Rosyjskiej i Białorusi, której celem jest doprowadzenie do gospodarczej i walutowej integracji, <http://geopolityka.org> (dostęp: 5.03.2013).

⁴⁵ A. Stasiak, *Problemy rozwoju...*, op. cit., s. 109.

⁴⁶ Fragment drogi międzynarodowej E67; zrealizowana częściowo droga ekspresowa z Warszawy do Helsinek, która biegnie przez Polskę, Łotwę, Litwę i Estonię. Pełni rolę najważniejszego połączenia drogowego między krajami bałtyckimi, <http://info.wyborcza.biz> (dostęp: 5.03.2013).

⁴⁷ E. Wojnowski, *Od obszaru zamkniętego do regionu współpracy. Obwód Kaliningradzki FR 1946–2006*, Olsztyn 2006, s. 19.

międzynarodowej łączności kulturowej i społecznej oraz tworzenie przestrzennej spójności z europejskimi strukturami⁴⁸.

Regiony nadmorskie mogą utrzymywać kontakty z położonymi po drugiej stronie morza, a relacje między nimi zmieniają się w czasie i zależą od następujących czynników: położenie geograficzne; warunki żeglugowe; wzajemne odległości; poziom rozwoju łączności i transportu; uwarunkowania kulturowe; stosunki polityczne⁴⁹.

Nadmorski region transgraniczny to zespół najczęściej dwóch fragmentów społeczno-gospodarczej przestrzeni sąsiadujących przez morze, które posiadają pewne cechy wspólne lub wzajemnie się uzupełniają⁵⁰. Kształtowanie się wspólnoty tych regionów nadmorskich jest złożonym procesem uzależnionym od czynników lądowych i morskich. Pomimo iż każdy przypadek współpracy ma cechy indywidualne, da się jednak wyodrębnić kilka wspólnych etapów powstawania tego typu relacji.

Etap 1. Ośrodki portowo-miejskie znajdują się po obu stronach, a wokół nich rozwijają się obszary funkcjonalnego oddziaływania. Niski poziom transportu wyklucza pokonanie drogi morskiej, a konflikty i wojny między przeciwległymi państwami oraz blokady morskie również izolują łączność.

Etap 2. Pierwsze kontakty są niemożliwe przez polityczne napięcia, a różnice kulturowe wykluczają zbliżanie się państw.

Etap 3. Jeden z ośrodków położonych nad morzem, wykorzystując swoją przewagę militarną i gospodarczą, zdobywa przyczółki po przeciwnej stronie i prowadzi tam ekspansję kolonialną, uzyskując w ten sposób korzyści.

Etap 4. Rozwój połączeń żeglugowych oraz możliwość kontaktów, która powstała dzięki podmorskim kablom, służą poprawie stosunków politycznych. Przyczyną pewnej rezerwy i obaw wobec strony przeciwnej jest przynależność do ugrupowań militarno-politycznych oraz niewielkie różnice kulturowe. Zapoczątkowanie kontaktów między mieszkańcami sąsiadujących krajów.

Etap 5. Do żeglugi wprowadzane są nowoczesne, szybkie środki transportu, takie jak katamarany, poduszkowce, wodoloty, połączenia lotnicze. Współpraca militarna i polityczna sprzyja integracji regionów. Występuje swobodny przepływ ludzi, kapitału i towarów.

Etap 6. W związku z rozwojem technologii, tam gdzie są odpowiednie warunki hydrogeologiczne budowane są mosty i tunele. Takie inwestycje podejmować mogą

⁴⁸ T. Palmowski, *Morska współpraca transgraniczna. Wybrane przykłady*, [w:] *Granice. Obszary przygraniczne. Euroregiony*, red. J. Runge, Katowice 2003, s. 229.

⁴⁹ Idem, *Rola regionów transgranicznych w procesie integracji Europy Bałtyckiej*, Gdańsk 2000, s. 16.

⁵⁰ J. Roszkowski, *Współpraca w Regionie Bałtyku Południowo-Zachodniego na przykładzie Four corners*, „Zeszyty Bałtyckie” 1999, nr 2, s. 18.

kraje wysoko rozwinięte, które posiadają odpowiednie środki kapitałowe i techniczne. Pełna integracja oraz stabilizacja militarna i polityczna, a także transfer nowoczesnych technologii prowadzą do podniesienia poziomu życia ludności po obu stronach nadmorskiego regionu⁵¹.

Im więcej regionów transgranicznych współpracujących ze sobą przez akwen morski, tym szybciej może uformować się potężny region wokół całego morza⁵². Kształtująca się Europa bałtycka zajmuje ważne miejsce w gospodarce światowej⁵³. W 2000 r. prawie 15% światowego eksportu i ponad 15% światowej produkcji pochodziło z tego regionu. Do regionów najbardziej zaangażowanych w rozwój współpracy transgranicznej w Europie bałtyckiej należą:

- **Storstrøm – Ostholstein** (Dania – RFN); w 1998 r. poszerzony o Hamburg, Szlezwik-Holsztyn, Kopenhagę i Skanię oraz Zachodnią Zelandię; współpraca gospodarcza, wspieranie małej i średniej przedsiębiorczości, wdrażanie nowych technologii; wspólna strategia rozwoju turystyki, zatrudnienia, kultury i rolnictwa ekologicznego⁵⁴;
- **Öresund** (Dania – Szwecja); współpraca między Skanią i Zelandią zapoczątkowana w 1996 r.; dotyczy przede wszystkim rynku pracy i rozwoju połączeń komunikacyjnych między Kopenhagą i Malmö;
- **Fyn – KERN**⁵⁵ (Dania – Niemcy); przykład współpracy morskiej między miastami nad Zatoką Kilońską a duńską wyspą Fionia w zakresie informatyki, technologii morskich i ochrony środowiska;
- **Bornholm – południowo-wschodnia Skania** (Dania – Szwecja); zwiększenie liczby usług promowych, promocja turystyki, badania naukowe, wymiana urzędników, studentów i uczniów to główne dziedziny kooperacji w tym regionie;
- **Kvarken – MittSkandia** (Finlandia – Szwecja); współpraca w zakresie projektów dotyczących przedsiębiorczości i kultury zapoczątkowana pod koniec lat 70. XX w.; w 1993 r. opracowano „Project Bothnia”⁵⁶ – plan odbudowy

⁵¹ T. Palmowski, *Wpływ współpracy transgranicznej na proces integracji Europy Bałtyckiej*, [w:] *Europa Bałtycka regionem współpracy i integracji*, red. T. Palmowski, M. Pacuk, Gdańsk – Kopenhaga 2003, s. 16.

⁵² Idem, *Morska współpraca...*, op. cit., s. 232.

⁵³ Według Światowej Organizacji Handlu (stan na 2001 r.), zob. www.wto.org (dostęp: 12.02.2013).

⁵⁴ T. Palmowski, *Morska współpraca...*, op. cit., s. 235.

⁵⁵ KERN – region technologiczny utworzony w 1991 r., a w 2008 r. zlikwidowany. Nazwa pochodzi od pierwszych liter miast położonych w Szlezwiku-Holsztynie: Kiel, Eckernförde, Rendsburg i Neumünster. Zob. *Korzyści ze współpracy międzyregionalnej*, InterMareC – Międzyregionalny Klaster Morski, <https://www.arp.gda.pl/plik,28,w-jezyku-polskim.pdf> (dostęp: 13.03.2013).

⁵⁶ Plan ukierunkowany na współpracę transgraniczną sektora prywatnego i publicznego ze wskazaniem na rozwój turystyki oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Zob. H. Backer, *Plan Bothnia*, www.vasab.org (dostęp: 13.03.2013).

Zatoki Botnickiej, którego celem jest rozwój badań naukowych i organizowanie targów turystyki;

- **Archipelago Cooperation** (Szwecja – Finlandia); obszar 40 tysięcy wysp, które pod względem geograficznym, kulturowym i historycznym stanowią całość; od 1978 r. Nordycka Rada Ministrów⁵⁷ patronuje współpracy w tym regionie, do której podstawowych celów należy poprawa struktury ekonomicznej i wytwarzanie produktów pod wspólną marką oraz wzrost zatrudnienia;
- **południowa Finlandia – Estonia**; współpraca nastąpiła po odzyskaniu niepodległości przez Estonię i koncentruje się na rozwoju przedsiębiorczości oraz oświacie i kulturze; ważnym aspektem jest również rozwijanie sieci telekomunikacyjnych i połączeń promowych⁵⁸.

W 1989 r. nawiązała się nowa forma współpracy siedmiu bałtyckich wysp należących do pięciu państw: Bornholm (Dania), Gotlandia i Olandia (Szwecja), Alandy (Finlandia), Hiuma i Sarema (Estonia); w 1993 r. dołączyła Rugia (Niemcy). Źródłem zatrudnienia mieszkańców jest przede wszystkim rybołówstwo, rolnictwo, jak również praca przy wydobyciu surowców, głównie w kamieniołomach. Znaczącym problemem wysp jest słaba komunikacja będąca pochodną jakości połączeń promowych. Zaletę tych obszarów natomiast stanowią walory turystyczne, unikające na skalę europejską, oraz lokalizacja sprzyjająca transbałtyckiej współpracy⁵⁹.

Nowy sposób działania w rejonie Bałtyku proponuje *Strategia Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego* (SUE RMB)⁶⁰. Na jej podstawie prawie stumilionowa społeczność zamieszkująca ten obszar będzie mogła ustalać priorytety i wdrażać przedsięwzięcia, wiedząc, że sąsiedzi działają według tej samej metodologii.

Na wniosek Parlamentu Europejskiego Rada Europejska zwróciła się do Komisji o przedstawienie do czerwca 2009 r. strategii Unii Europejskiej w odniesieniu do regionu Morza Bałtyckiego. Komisja miała uwzględnić w strategii trzy parametry. Po pierwsze, nienaruszalność zasad zintegrowanej polityki morskiej. Po drugie, pomoc w rozwiązywaniu problemów dotyczących ochrony środowiska w basenie Morza Bałtyckiego. Po trzecie, podstawę współpracy stanowić miały ramy Wymiaru Północnego⁶¹.

⁵⁷ Forum konsultacyjne rządów i parlamentów państw nordyckich utworzone w 1952 r. Stanowią go: Norwegia, Szwecja, Islandia, Dania i Finlandia. Zob. M. Funch, *Rada Nordycka wzywa do wspólnego reagowania w przypadku katastrof*, www.norden.org (dostęp: 13.03.2013).

⁵⁸ T. Palmowski, *Morska współpraca...*, op. cit., s. 237.

⁵⁹ B. Feldmann, *Garnizony miast w Baltic Sea Area*, www.balticworlds.com (dostęp: 13.03.2013).

⁶⁰ *Strategia Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego – European Union Strategy for Baltic Sea Region* (EUS BSR).

⁶¹ Powołany do życia w 1999 r. Wymiar Północny jest platformą współpracy UE i państw partnerskich: Rosji, Norwegii, Islandii. Wzmocnienie integracji ekonomicznej i dialogu nt.

Plan przygotowany przez Komisję obejmuje 80 projektów, które służą realizacji 15 priorytetów. Strategia zawiera regulacje, które gwarantują ludziom, że działają oni w celu poprawy warunków w regionie Bałtyku⁶². W wyniku rozszerzenia Unii Europejskiej, osiem z dziewięciu krajów bałtyckich połączyło nie tylko dziedzictwo kulturowe, ale także swobodny przepływ usług i towarów oraz przepisy unijne dotyczące jakości wody⁶³. Fizyczna i kulturowa bliskość spowodowała, że Bałtyk jest miejscem idealnym dla wdrożenia nowatorskiej strategii obejmującej swoim zasięgiem cały makroregion. W strategii wyróżniono cztery kluczowe wyzwania, które wymagają szczególnej uwagi: region zrównoważony ekologicznie; region dobrobytu; region dostępny i atrakcyjny; region bezpieczny.

Region zrównoważony ekologicznie

Morze Bałtyckie jest jednym z największych zbiorników wód częściowo zasolonych na świecie. To płytkie i prawie całkowicie zamknięte morze. Obciążenia ekologiczne wymagają takiego podejścia, które powstrzyma pogarszanie się stanu morza w długoterminowej perspektywie. Jest to kwestia bezsporna, o czym świadczą przedsięwzięcia prowadzone w ramach Komisji Helsińskiej (HELCOM)⁶⁴, której plan działania zawiera następujące priorytety: zmniejszenie ilości związków odżywczych (głównie azotanów i fosforanów) do poziomów dopuszczalnych; ograniczenie oddziaływania i stosowania niebezpiecznych substancji; zachowanie stref naturalnych i biologicznej różnorodności w łowiskach; łagodzenie skutków zmian klimatycznych; tworzenie warunków dla ekologicznej żeglugi⁶⁵.

Region dobrobytu

Rejon Morza Bałtyckiego, pomimo cechy wspólnej, jaką jest ten akwen, wyraźnie dzieli się na innowacyjną, bogatą część zachodnią i północną oraz rozwijającą

współpracy regionalnej to jego główne cele, zob. I. Budzyńska, *Północny Wymiar w polityce Unii Europejskiej*, www.biurose.sejm.gov.pl (dostęp: 14.03.2013).

⁶² D. Ahner, *Unijna strategia dla regionu Morza Bałtyckiego – ku zrównoważonej, dostatniej przyszłości*, www.ec.europa.eu (dostęp: 14.03.2013).

⁶³ Dyrektywa Rady 75/440/EWG z dnia 16 czerwca 1975 roku dotycząca jakości wód powierzchniowych przeznaczonych do poboru wody pitnej w państwach członkowskich, Dyrektywa Rady 76/160/EWG z dnia 8 grudnia 1975 roku dotycząca jakości wody w kąpieliskach, Dyrektywa Rady 78/659/EWG z dnia 18 lipca 1978 roku w sprawie słodkich wód, wymagających ochrony dla zachowania życia ryb.

⁶⁴ Komisja Ochrony Środowiska Morskiego Bałtyku, zwana też Komisją Helsińską lub HELCOM, jest organem wykonawczym konwencji helsińskiej. W jej skład wchodzi reprezentanci wszystkich państw nadbałtyckich i Komisja Europejska. Podstawowym celem działania tego organu jest ochrona środowiska morskiego Bałtyku, zob. *Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego*, DzU 1980, nr 18, poz. 64.

⁶⁵ *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów dotyczący Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego*, Bruksela 2009, s. 7.

się część południową i wschodnią. Jednak te różnice są źródłem możliwości z zakresu współpracy i rozwoju, z których obie strony mogą czerpać korzyści głównie w odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw. Strategia daje możliwości dalszego ograniczania barier dla handlu i wykorzystanie potencjału w zakresie innowacyjności. Działanie obejmuje następujące wyzwania: wykorzystanie potencjału regionu w zakresie innowacji i badań naukowych; usuwanie barier dla rynku wewnętrznego w rejonie Morza Bałtyckiego; efektywne wykorzystanie zasobów ludzkich i wspieranie przedsiębiorczości oraz wdrażanie *Karty małych przedsiębiorstw*⁶⁶; rozwój zrównoważonego rybołówstwa, rolnictwa i leśnictwa.

Region dostępny i atrakcyjny

Od wieków przez Morze Bałtyckie prowadzą szlaki komunikacyjne i handlowe. Podział dokonany po 1945 r. przerwał sieć kontaktów, które nawiązano ponownie w latach 90. i pomimo ogromnych inwestycji potrzeba jeszcze wielu nakładów, zanim infrastruktura osiągnie poziom występujący w innych regionach. Północna oraz wschodnia część jest nadal izolowana od reszty obszaru Unii (północna Finlandia i kraje bałtyckie mają najniższe wskaźniki dostępności w Europie). Ważną kwestię stanowią dostawy energii: większość krajów posiada rodzime źródła energii, lecz część wciąż polegać musi na imporcie. Dlatego trzeba dywersyfikować i rozszerzać powiązania w celu zrównoważenia ewentualnych skutków przerw w dostawach. Plan działania obejmuje następujące zagadnienia: zwiększenie atrakcyjności regionu dzięki turystyce, zdrowiu i edukacji; polepszanie zewnętrznych i wewnętrznych połączeń transportowych; poprawa bezpieczeństwa rynków energii i dostępu do tych źródeł⁶⁷.

Region bezpieczny

W dziedzinie ochrony i bezpieczeństwa w ciągu najbliższych lat będzie dochodziło do istotnych zmian. Ruch morski wzrośnie, zwiększając ryzyko wypadków i zanieczyszczeń środowiska morskiego. Aby region stał się liderem w dziedzinie ochrony i bezpieczeństwa na morzu, należy zacieśnić istniejącą już współpracę. Wypadki, takie jak zatonięcie tankowca „Erika”⁶⁸, niosą katastrofalne skutki. Ze

⁶⁶ Europejska *Karta małych przedsiębiorstw* została zatwierdzona na posiedzeniu Rady Europejskiej 20.06.2000 r. Karta przedstawia działania, jakie powinny podjąć rządy państw członkowskich w celu poprawy otoczenia sektora biznesu mikro i małych przedsiębiorstw. Zob. K. Drupka, *Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw*, www.eksporter.pl (dostęp: 20.03.2013).

⁶⁷ *Komunikat Komisji...*, op. cit., s. 9.

⁶⁸ Do katastrofy doszło 12.12.1999 r. u wybrzeży Bretanii. Maltański tankowiec został z niewiadomych przyczyn przełamany. Załoga ocalała, ale do oceanu przedostało się 30 tys. ton oleju napędowego. Klęska ekologiczna objęła 500 km wybrzeży w najbardziej urokliwym zakątku Europy; zob. R. Przybylski, *Katastrofy tankowców*, www.wosna5.pl (dostęp: 20.03.2013).

względu na zmiany klimatu należy spodziewać się wzrostu natężenia ekstremalnych zjawisk pogodowych. Bardzo ważną kwestią jest przestępczość transgraniczna, na którą wpływają: położenie geograficzne; różnice w cenach produktów objętych podatkiem akcyzowym; łatwość dostępu do towarów i usług w granicach Morza Bałtyckiego oraz różnice społeczno-gospodarcze między regionami. Wymienione czynniki nakładają na państwa członkowskie wyjątkowe obowiązki, zwłaszcza po zniesieniu kontroli na wewnętrznych granicach. Plan działania obejmuje następujące priorytety: wzmocnienie ochrony przed kryzysowymi sytuacjami na lądzie i morzu; dążenie do zmniejszenia skali przestępczości i jej skutków; osiągnięcie czołowej pozycji w zakresie bezpieczeństwa na morzu.

Oprócz wymienionych wyzwań strategii Unii Europejskiej w odniesieniu do regionu Morza Bałtyckiego, zasadnicze znaczenie mają działania przekrojowe, które obejmują lądowe i morskie planowanie przestrzenne oraz rozwój zintegrowanej gospodarki morskiej. Istotą powodzenia tej strategii jest projekt BONUS-169⁶⁹, który łączy platformę kontaktów pomiędzy polityką a środowiskiem naukowym z podejściem ekosystemowym⁷⁰.

Podsumowanie

Analiza poziomu współpracy transgranicznej, genezy euroregionów czy poziomu instytucjonalizacji wskazuje, iż w wypadku polskich euroregionów nie można mówić o jednym przyjętym modelu. Nie jest to specyfiką tylko Polski – różnice pod tym względem występują również w innych krajach. Termin „euroregion” nie ma przyjętej definicji, a wewnętrzne i zewnętrzne warunki międzynarodowe stanowią o jego odrębności. Zróżnicowanie to nie przeszkadza w rozwijaniu korzystnej współpracy transgranicznej, a tworzenie „wzorca” euroregionu⁷¹ jest niemożliwe i bezcelowe.

⁶⁹ Wspólny program badań Morza Bałtyckiego BONUS-169 przyjęty na wniosek Komisji Europejskiej w listopadzie 2009 r. Jego celem jest zwiększenie potencjału badawczego i połączenie w jeden wspólny program krajowych programów badawczych, zob. *Bonus dla Bałtyku – nowy, wspólny program badań Morza Bałtyckiego zasilony stumilionowym budżetem*, red. A. Summers, www.wrota.warmia.mazury.pl (dostęp: 20.03.2013).

⁷⁰ *Komunikat Komisji...*, op. cit., s. 10.

⁷¹ T. Borys, *Euroregiony a nowy układ jednostek terytorialnych Polski*, [w:] *Euroregiony – most do Europy bez granic*, red. W. Malendowski, M. Szczepaniak, Warszawa 2000, s. 67.

Bibliografia

- Batowski H., *Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej*, Kraków 2001.
- Biel T., *Potrzebny technokrata! Problemy Euroregionu Karpaty*, „Nowa Europa” 1995, nr 80.
- Borys T., *Euroregiony a nowy układ jednostek terytorialnych Polski*, [w:] *Euroregiony – most do Europy bez granic*, red. W. Malendowski, M. Szczepaniak, Warszawa 2000.
- Borys T., Panasiewicz Z., *Współpraca transgraniczna w Polsce – efekty i możliwości współpracy strony polskiej na przykładzie Euroregionu Neisse – Nisa – Nysa*, Jelenia Góra 1996.
- Dumała H., *Czy istnieje model „polskiego” euroregionu*, [w:] *Euroregiony – most do Europy bez granic*, red. W. Malendowski, M. Szczepaniak, Warszawa 2000.
- Dyrektywa Rady 75/440/EWG z dnia 16 czerwca 1975 roku, dotycząca jakości wód powierzchniowych przeznaczonych do poboru wody pitnej w państwach członkowskich.*
- Dyrektywa Rady 76/160/EWG z dnia 8 grudnia 1975 roku, dotycząca jakości wody w kąpieliskach.*
- Dyrektywa Rady 78/659/EWG z dnia 18 lipca 1978 roku w sprawie słodkich wód wymagających ochrony dla zachowania życia ryb.*
- Euroregion Bałtyk*, „Przegląd Rządowy” 1998, nr 3.
- Gierłowski W., *Euroregiony, pogranicze Polski a integracja europejska*, [w:] *Państwa narodowe w integrującej się Europie – przeżytek czy przyszłość*, red. J. Fiszer, C. Mojsiewicz, Poznań – Warszawa 1995.
- Golak J., *Czy będzie polsko-czeski Euroregion? Restrukturyzacja na pograniczu*, „Ziemia Kłodzka” 1994, nr 53.
- Golak J., *Kalendarium „Euroregio Glacensis”*, Wałbrzych 1996.
- Iwanek M., *Zarys dziejów obszarów wchodzących obecnie w skład Euroregionu „Nysa”*, [w:] *Euroregion „Nysa”. Trzy lata doświadczeń*, red. F. Arwaczuk, Z. Przybyła, Warszawa 1994.
- Jakubiec J., *Euroregion „Nysa” – stan i główne problemy*, Jelenia Góra 1994.
- Jedlińska M., *Gospodarka turystyczna – specjalność Euroregionu „Nysa”?* [w:] *Euroregion „Nysa”. Trzy lata doświadczeń*, red. F. Arwaczuk, Z. Przybyła, Warszawa 1994.
- Jesswein R., *„Oderland”: emocje zamiast dyskusji. Demony pod parasolem*, „Wprost” 1992, nr 3.
- Koćwin L., *Dziedzictwo wielokulturowości Grafschaft Glatz w perspektywie poszukiwań „małej ojczyzny” przez polskich mieszkańców Kotliny Kłodzkiej*,

- [w:] *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej – kontynuacje*, red. L. Głodyka, Zielona Góra 1999.
- Koćwin L., *Euroregiony w strefie Odry – Nysy Kłodzkiej. Transgraniczne polsko-niemieckie powiązania społeczno-gospodarcze*, [w:] *Wybrane problemy historii Polski i Niemiec XIX i XX w.*, red. K. Fiedor, Wrocław 1996.
- Komornicki T., *Euroregiony wschodniego pogranicza a oficjalna wymiana towarowa*, [w:] *Euroregiony wschodniego pogranicza – założenia i osiągnięcia*, red. A. Stasiak, Białystok 2002.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów dotyczący Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego*, Bruksela 2009.
- Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego*, DzU 1980, nr 18, poz. 64.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1983.
- Kurcz Z., *Problemy na polskich pograniczach*, [w:] *Problemy rozwoju lokalnego i regionalnego na pograniczach polskich*, red. W. Patrzalek, Wrocław 1996.
- Lewandowski J., *Z perspektywy pogranicza wschodniego*, [w:] *Polska i jej współdziałanie transgraniczne z sąsiadami*, red. A. Stasiak, K. Miros, Warszawa 1995.
- Malendowski W., Ratajczak M., *Euroregiony. Polski krok do integracji*, Wrocław 2000.
- Mierosławska A., *Uwarunkowania rozwoju i współpracy transgranicznej wschodnich regionów Polski*, Warszawa 2000.
- Miszczuk A., *Pogranicze polsko-ukraińskie a polityka zagraniczna III RP*, [w:] *Polskie pogranicza a polityka zagraniczna u progu XXI wieku*, red. R. Stemplowski, A. Żelazo, Warszawa 2002.
- Palmowski T., *Morska współpraca transgraniczna. Wybrane przykłady*, [w:] *Granice. Obszary przygraniczne. Euroregiony*, red. J. Runge, Katowice 2003.
- Palmowski T., *Rola regionów transgranicznych w procesie integracji Europy Bałtyckiej*, Gdańsk 2000.
- Palmowski T., *Wpływ współpracy transgranicznej na proces integracji Europy Bałtyckiej*, [w:] *Europa Bałtycka regionem współpracy i integracji*, red. T. Palmowski, M. Pacuk, Gdańsk – Kopenhaga 2003.
- Radek R., *Znaczenie współpracy transgranicznej w rozwoju społeczności lokalnych i regionalnych*, Katowice 2007.
- Rączaszek A., *Społeczno-demograficzne zróżnicowanie obszarów przygranicznych w Polsce*, Katowice 2001.
- Roszkowski J., *Współpraca w Regionie Bałtyku Południowo-Zachodniego na przykładzie Four corners*, „Zeszyty Bałtyckie” 1999, nr 2.
- Sadowski A., *Polsko-białoruskie pogranicze w warunkach Unii Europejskiej. Antycypacja przeobrażeń*, [w:] *Pogranicza i multikulturalizm w warunkach Unii Europejskiej. Implikacje dla wschodniego pogranicza Polski*, red. K. Krzysztofek, A. Sadowski, Białystok 2004.

- Sobczyński M., *Współczesne uwarunkowania powiązań transgranicznych*, Łódź 2000.
- Stasiak A., *Problemy rozwoju polskiego pogranicza wschodniego*, [w:] *Euroregiony – most do Europy bez granic*, red. W. Malendowski, M. Szczepaniak, Warszawa 2000, s. 110.
- Stasiak A., *Wstęp*, [w:] *Problematyka wschodniego obszaru pogranicza*, „Biuletyn IGiPZ PAN” 1993, nr 2.
- Szczepaniak M., *Euroregion „Nysa” (1991–1996)*, „Studia Historica Slavo-Germanica” 1996, t. XXI.
- Tuszyński K., *Problemy obszarów pogranicza województwa podkarpackiego*, [w:] *Strategia rozwoju pogranicza wschodniego Polski*, red. R. Horodeński, Białystok 2000.
- Umowa o małym ruchu granicznym*, DzU 1996, nr 46, poz. 207.
- Większa kolejka do Euroregionu*, „Gazeta Lubuska”, 26.02. 1998.
- Wojnowski E., *Od obszaru zamkniętego do regionu współpracy. Obwód Kaliningradzki FR 1946–2006*, Olsztyn 2006.

Netografia

- Ahner D., *Unijna strategia dla regionu Morza Bałtyckiego – ku zrównoważonej, dostatniej przyszłości*, www.ec.europa.eu (dostęp: 14.03.2013).
- Backer H., *Plan Bothnia*, www.vasab.org (dostęp: 13.03.2013).
- Bonus dla Bałtyku – nowy, wspólny program badań Morza Bałtyckiego zasilony stumilionowym budżetem*, red. A. Summers, www.wrota.warmia.mazury.pl (dostęp: 20.03.2013).
- Budzyńska I., *Północny Wymiar w polityce Unii Europejskiej*, www.biurose.sejm.gov.pl (dostęp: 14.03.2013).
- Drupka K., *Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw*, www.eksporter.pl (dostęp: 20.03.2013).
- Feldmann B., *Garnizony miast w Baltic Sea Area*, www.balticworlds.com (dostęp: 13.03.2013).
- Funch M., *Rada Nordycka wzywa do wspólnego reagowania w przypadku katastrof*, www.norden.org (dostęp: 13.03.2013).
- Kawałko B., *Granica wschodnia jako czynnik ożywienia i rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów przygranicznych*, www.mrr.gov.pl (dostęp: 3.03.2013).
- Przybylski R., *Katastrofy tankowców*, www.wosna5.pl (dostęp: 20.03.2013).
- www.euroregion-glacensis.ng.pl (dostęp 15.02.2013).
- www.euroregion-silesia.eu (dostęp: 17.02.2013).
- www.geopolityka.org (dostęp: 5.03.2013).
- www.info.wyborcza.biz (dostęp: 5.03.2013).

Summary

The activity and diversity of euroregions in Poland

The idea of the euroregions in Europe appeared together with the development of the integration trend among the European states. In time, the economic benefits resulting from such cooperation were recognized, and an interaction was established as a bridge uniting the continent not only in terms of social issues, but also of economic or cultural bases. Euroregions have not only become a specific form of the EU's regional policy, but they are also primarily an expression of the active operations of the cross-border structures functioning in the integrated Europe. Thus, the new Member States are required to carry out and implement the idea of the functioning of euroregions in the community.